

SAMOPOŠTOVANJE I USAMLJENOST STUDENATA NA POČETKU STUDIJA

KATICA LACKOVIĆ-GRGIN
IZABELA SORIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK/UDC:159.922
Izvorni znanstveni rad

Primljeno / Received
1994-11-06

U okviru longitudinalnog praćenja prilagodavanja tijekom studija izvršeno je ispitivanje kod 288 studenata-početnika. Dio podataka inicijalnog ispitivanja omogućio je provjeravanje efekata spola, okolnosti življenja (promijenjenog odnosno nepromijenjenog mjesta življenja) i trajnih financijskih odnosno studijskih opterećenja na samopoštovanje i usamljenost studenata-početnika. Također je proučavan odnos samopoštovanja i usamljenosti.

Rezultati trosmjernih analiza varijance pokazuju da ne postoje značajni efekti mjesta življenja ni financijskih opterećenja na samopoštovanje studenata. Međutim mjesto življenja i financijska opterećenja imaju značajne efekte na usamljenost, u smislu da su usamljeniji studenti s više financijskih opterećenja i koji su zbog studija promijenili mjesto boravka. Suprotno očekivanju, između promjene mjesta boravka i financijskih opterećenja ne postoji značajna povezanost.

Osnovni nalazi sukladni su teorijskim stajalištima i nekim empirijskim podacima da je separacija od značajnih drugih značajna antecedenta usamljenosti u adolescenciji.

Uvod i problem

Kasna adolescencija je životno doba u kojem postizanje emocionalne, ponašajne i ekonomske neovisnosti o roditeljima postaje primarni razvojni zadatak (Lacković-Grgin, 1985.).

Međutim, u većini suvremenih društava taj razvojni zadatak ponešto je modificiran jer, na primjer, ekonomska autonomija ne očekuje se od onih adolescenata koji nastavljaju školovanje na visokim školama i fakultetima. Tom dijelu adolescentske populacije prijelaz iz srednje škole

na studij predstavlja značajni životni događaj koji može utjecati na proces emocionalnog i ponašajnog osamostaljivanja od roditelja.

Neki autori skloni su prijelazu u nove škole pripisati značajke stresnog životnog događaja (Blyht i suradnici, 1983.).

U stvari, više događaja prati prijelaz iz srednje škole na studij, i neki među njima potencijalno su stresni. Studij se u mnogočemu razlikuje od prethodnih stupnjeva školovanja. Kod dijela mladih odlazak na studij rezultira prekidom kolegijalnih pa i prijateljskih veza jer dolazi do disperzije generacija na različite fakultete i u različita sveučilišna središta. Veze se prekidaju i s onim vršnjacima koji ne nastavljaju studirati jer se javljaju razlike u interesima, brigama, vrijednostima kao i u stilu života.

Sve nabrojeno prisutnije je u onih studenata-početnika koji zbog odlaska na studij napuštaju mjesto dotadašnjeg življenja i koji zbog toga gube blizinu drugih, njima značajnih osoba (roditelja, braće, rodaka i susjeda). Vjerojatnije je da bi takvi studenti mogli imati i više osnovnih egzistencijalnih briga (za smještaj, prehranu, grijanje), posebice danas kad su ratna zbivanja narušila ekonomsku osnovicu velikog broja obitelji.

Opisani životni događaji mogli bi izazvati promjene u percepciji osobnih kompetentnosti studenata-početnika i to onih koji čine srž samopoštovanja shvaćenog kao generaliziranog evaluativnog aspekta samopojmanja. Teže je predvidjeti pravac tih promjena. Ako se studenti budu uspješno prilagodili novim okolnostima življenja, mogla bi im porasti percepcija osobne kompetentnosti pa onda i njihovo samopoštovanje.

S obzirom na spomenuti razvojni zadatak autonomije od roditelja i porasta individuacije (Blos, 1967) moglo bi se očekivati da će se studenti koji su napustili roditeljski dom osjećati kompetentnijima, odnosno da će imati više samopoštovanje od onih koji su ostali kod roditelja. U prilog takvom očekivanju govore rezultati istraživanja K. i A. Sullivana (1980.).

To istraživanje pokazuje da studenti koji su zbog studija otišli iz roditeljskog doma imaju viši stupanj nezavisnosti, komunikativnosti i zadovoljstva od onih koji su ostali kod roditelja. Suprotno njima Marron i Kayson (1984.) izvješćuju da studenti koji su otišli od roditelja doživljavaju više negativnih promjena i imaju niže samopoštovanje od onih koji studiraju nastavljaju živjeti s roditeljima. U tom istraživanju samopoštovanje je mjereno Coopersmithovim upitnikom (SEI).

No iz razvojno-psihološke literature proizlazi da je generalno samopoštovanje u periodu kasne adolescencije relativno stabilno i da se ne mijenja pod utjecajem nepovoljnih događaja (pri čemu se isključuju traumatski doživljaji). Stoga je opravdanije pretpostaviti da je samopoštovanje moderator u odnosu: stresni događaji - psihološke posljedice. U prilog tome govore i rezultati naših istraživanja psiholoških posljedica nezaposlenosti kod adolescenata (Lacković-Grgin i sur., 1991.).

Teorijski, opravdanije je očekivati da događaji vezani uz početak studija izazovu neke druge psihološke posljedice. Jedna od njih je usamljenost. Taj psihološki konstrukt različito se definira ali u osnovi bi ga se moglo odrediti kao bolno iskustvo da smo odvojeni od značajnih drugih. Empirijska istraživanja antencendenata i korelata usamljenosti utvrdila su niz varijabli koje prethode ili su povezane s usamljenošću.

Rokach (1989) utvrđuje tri klastera varijabli koje prethode usamljenosti. To su: *deficit odnosa* (zbog izolacije od drugih, zbog separacije ili poremećenih odnosa), zatim su to *traumatski doživljaji* (teška bolest, smrt ili gubitak bliske osobe), a treći klaster sadrži *razvojne i osobne karakteristike pojedinca* (traume u djetinjstvu, hladni dom, negativna evaluacija sebe). Niz drugih autora navodi slične pojedinačne ili grupne antecedente usamljenosti (npr. Goswick i Jones, 1982; Moore i Schultz, 1983; Mijuskovich, 1986). Ti autori ističu da je usamljenost vrlo izražena u kasnoj adolescenciji i u mlade odraslo doba, što govori u prilog Eriksonove teorije psihosocijalnog razvoja, tj. o krizi: intimnost nasuprot izolacije.

Pored prekida ranijih odnosa i veza, i neki drugi događaji vezani za početak studija mogu biti potencijalno stresni. Prvenstveno se misli na opterećenja studijskim obvezama ali i materijalnim (financijskim) teškoćama. Ako takva opterećenja postanu kronična, mogla bi rezultirati alijenacijom i usamljenošću.

Proučavanja usamljenosti adolescenata različitog spola nisu dala suglasne rezultate iako nešto veći broj autora izvješćuje da su mladići usamljeniji od djevojaka (Roscoe i Skomski, 1989.).

U ovom radu pokušalo se utvrditi efekte spola, okolnosti življenja i trajnog opterećenja financijskim i studijskim brigama na samopoštovanje i usamljenost studenata-početnika. Također, proučavan je i odnos samopoštovanja i usamljenosti.

Metoda

Generacija studenata koja je upisala studij na Filozofskom fakultetu u Zadru akademske 1992/93. godine obuhvaćena je opsežnijim ispitivanjem. Ispitivanje je provedeno u zimskom semestru, šest tjedana nakon početka nastave, a predstavlja inicijalno ispitivanje u okviru šireg longitudinalnog istraživanja procesa prilagođavanja tijekom studija.

Za potrebe ovoga rada analizirani su podaci 288 studenata koji su kompletno popunili upitnik SUA 92. U uzorku dominiraju djevojke jer je takva spolna struktura studenata ovog fakulteta odnosno navedenog godišta.

Iz upitnika SUA 92 analizirani su podaci o spolu, mjestu življenja (je li promjenjeno ili ne zbog dolaska na studij), zatim podaci iz skala što mjeri financijsko i studijsko opterećenje, kao i podaci Rosenbergove skale samopoštovanja i adaptirane UCLA skale usamljenosti. Adaptirana se UCLA skala sastoji od 18 a ne od 20 čestica koliko sadrži originalna skala. U uzorku ovog ispitivanja koeficijent Cronbach alpha za skalu usamljenosti iznosi .73 a za skalu samopoštovanja iznosi .83.

Upitnik o trajnim opterećenjima sastavile su autorice ovog rada. Nakon preliminarnе primjene izvršena je faktorska analiza upitnika po metodi glavnih komponenti s varimax rotacijom. Dobivene su dva dobro interpretabilna faktora koji objašnjavaju 54.4 posto zajedničke varijance.

Korelacija između ta dva faktora iznosi .33. Prvi faktor su financijska, a drugi faktor su studijska opterećenja. Na osnovi navedenih analiza načinjene su dvije subskale, tj. izvršena je analiza čestica i utvrđena unutarnja konzistencija. Svaka subskala sadrži 6 čestica. Koeficijent unutarnje konzistencije za skalu "financijska opterećenja" iznosi .86, a tipična čestica skale glasi: "Trajno mi nedostaje novca za osnovne životne potrebe". Za skalu "studijska opterećenja" Cronbach alpha iznosi .74, a tipična čestica glasi: "Opterećuju me brojna predavanja i vježbe". Kod svih korištenih skala viši rezultat znači viši stupanj onoga što je mjereno.

Rezultati

Najprije su izračunati deskriptivni statistici koje prikazuje tablica 1.

Tablica 1. *Prikaz aritmetičkih sredina (M) i standardnih devijacija (SD) ispitivanih varijabli*

Ime varijable	M	DS
Financijsko opterećenje	13,26	5,31
Studijsko opterećenje	15,31	4,738
Samopoštovanje	37,31	6,84
Usamljenost	37,70	11,26

Efekti spola, okolnosti življenja i trajnih opterećenja na samopoštovanje i usamljenost proučavani su pomoću nekoliko trosmjernih analiza varijance po modelu $2 \times 2 \times 2$. Pri tome je prvi faktor bio spol (muško, žensko) drugi faktor mjesto boravka (promijenjeno, nepromijenjeno), a treći faktor bilo je opterećenje (potprosječno, natprosječno). Budući da su mjerena dva tipa opterećenja (financijsko i studijsko), izračunate su po dvije analize varijance za samopoštovanje i, također, za usamljenost. Rezultati analiza varijance (F-onjeri uz 1 i 280 stupnjeva slobode i njihove značajnosti) prikazuju se u tablicama 2. i 3.

Iz tablice 2. i 3. vidi se da se za samopoštovanje pokazao značajnim efekt studijskog opterećenja, u smislu da oni s natprosječnim opterećenjem imaju niže samopoštovanje (natpros. opt. $M=37.08$; podpros.opt. $M=39,30$). Značajan je i efekt spola, pri čemu muški imaju značajno više samopoštovanja od ženskih (muški $M=39.12$; ženski $M=37.01$). Efekti mjesta boravka i financijskih opterećenja nisu se pokazali značajnima za samopoštovanje, kao što nije značajan niti jedan efekt interakcije.

Za usamljenost značajnim se pokazao efekt mjesta boravka, u smislu da su oni koji su promijenili mjesto boravka zbog studija usamljeniji (promijenili $M=39.77$); nepromijenili $M=36.08$). Značajan je i efekt financijskih opterećenja, pri čemu studenti s natprosječnim opterećenjem imaju značajno viši stupanj usamljenosti od onih s potprosječnim

opterećenjem (natpros. opt. $M=40.47$; potpros. opt. $M=35.17$). Efekti spola i studijskog opterećenja nisu se pokazali značajnima za usamljenost studenata-početnika.

Izračunate su i interkorelacije ispitivanih varijabli da bi se upoznale njihove relacije a prikazuje ih tablica 4.

Tablica 2. *Rezultati analize varijance (spol x mjesto boravka x financijsko opterećenje) za samopoštovanje i usamljenost*

Izvori variranja	Samopoštovanje		Usamljenost	
	F	p	F	p
Spol	3.36	.068	.00	1.000
Mjesto boravka	.68	.412	3.83	.051
Financijsko opterećenje	2.51	.115	8.79	.003
S x Mb	.25	.618	.31	.575
S x Fo	1.65	.200	.39	.534
Mb x Fo	.03	.861	.61	.434
S x Mb x So	1.12	.292	.10	.747

Tablica 3. *Rezultati analize varijance (spol x mjesto boravka x studijsko opterećenje) za samopoštovanje i usamljenost*

Izvori variranja	Samopoštovanje		Usamljenost	
	F	p	F	p
Spol	4.57	.033	.05	.861
Mjesto boravka	.56	.453	3.39	.067
Financijsko opterećenje	3.94	.048	2.56	.111
S x Mb	.65	.422	.11	.741
S x Fo	.13	.720	.03	.855
Mb x Fo	.11	.745	1.57	.211
S x Mb x So	.03	.862	.23	.629

Tablica 4. *Matrica interkorelacija ispitivanih varijabli*

Ime varijable	1	2	3	4	5	6
Spol	1	-.13	.03	-.13	.01	.06
Mjesto boravka		1	-.13	.12	-.06	-.04
Usamljenost			1	-.51 ^{***}	.21 ^{**}	.15 [*]
Samopoštovanje				1	-.06	-.21 ^{**}
Financijsko opterećenje					1	.29 ^{***}
Studijsko opterećenje						1

Napomena: nivoi značajnosti koeficijenata korelacije

^{***} = .001

^{**} = .01

Rasprava

Podatak da studentice-početnice imaju značajno niže samopoštovanje od studenata-početnika suglasan je jednoj skupini nalaza o upravo takvim razlikama u samopoštovanju djevojaka i mladića. Ta skupina radova znatno je brojnija od onih empirijskih radova u kojima se nije utvrdila razlika u samopoštovanju adolescenata s obzirom na njihov spol (Lacković-Grgin, 1994.).

Suprotno rezultatima Marrona i Kaysona (1984.), prema kojima je samopoštovanje niže u onih studenata prve godine koji su zbog studija promijenili mjesto boravka i napustili roditeljski dom, u ovom istraživanju mjesto boravka nije iskazalo svoje efekte na samopoštovanje studenata-početnika. Ta razlika možda je posljedica činjenice da je u ovom istraživanju samopoštovanje mjereno Rosenbergovom skalom, koja mjeri generalno samopoštovanje a ne kompozit različitih njegovih faceta što ih mjeri Coopersmithov upitnik koji su koristili spomenuti autori. Također, moglo bi se pretpostaviti da se efekti na samopoštovanje nisu iskazali i zato što je inicijalno ispitivanje izvršeno ubrzo nakon početka akademske godine pa je od dolaska na studij do inicijalnog ispitivanja proteklo relativno malo vremena u kojem se, možda, razlike nisu uspjele izraziti. To stoga što je, teorijski, samopoštovanje u kasnoj adolescenciji relativno stabilno. Ideju da se faktor promjene mjesta boravka nije pokazao značajnim za samopoštovanje zbog kratkog vremena od dolaska na studij, podržava podatak o značajnom efektu studijskog opterećenja na samopoštovanje. Studenti s više studijskih opterećenja imaju značajno niže samopoštovanje. Od mnogih životnih promjena pri dolasku na studij među najvažnijima je promjena ustanove u kojoj se mladi obrazuju, te porast salijentnosti studentske uloge. Čini se, stoga, logičnim da su studijska opterećenja već na samom početku školovanja iskazala svoj efekt na samopoštovanje. Iz matrice interkorelacija vidljivo je da su studijska opterećenja značajno i negativno povezana sa samopoštovanjem, a da mjesto boravka i financijska opterećenja nisu.

Potpuniji odgovor o eventualnim efektima na samopoštovanje promjene mjesta boravka odnosno odlaska iz roditeljskog doma te s tim u vezi svakodnevnih briga, očekuje se od analize podataka drugog (ponovljenog) ispitivanja.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da su efekti ispitivanja nezavisnih varijabli na usamljenost drukčiji od onih na samopoštovanje. Usamljenost studenata-početnika značajno je povezana i sa studijskim i s financijskim opterećenjem. Usamljeniji su oni studenti koji su zbog studija promijenili mjesto boravka i koji imaju više financijskih opterećenja.

Veći broj autora ističe da je izolacija, odnosno separacija od značajnih drugih antecedenta usamljenosti u adolescenciji (Rokach, 1989.). Kako su navedeni korelati usamljenosti vrlo prisutni upravo na početku studija, to bi moglo značiti da se radi o tzv. situacijskoj usamljenosti. U

prilog takve pretpostavke govore nalazi Younga (prema: Meer, 1985.), koji je identificirao tri tipa usamljenosti. Situacijska usamljenost, prema Youngu, karakteristična je za kasnu adolescenciju i za mladu odraslu dob. Daljnjim praćenjem provjerit će se navedena pretpostavka.

Veća usamljenost onih s izraženijim financijskim problemima mogla bi se objasniti poznatom pojavom snobizma u kasnoj adolescenciji, koji se izražava u izbjegavanju druženja s onima koji su siromašniji i koji nemaju društveni ugled. Mladi koji imaju više novca za odjeću, izlaske, prestižna putovanja i slično, osjećaju se manje usamljenima.

To što se siromašniji osjećaju usamljeniji nije povezano s promjenom mjesta boravka. Suprotno očekivanju, nema povezanosti između mjesta življenja i financijskih opterećenja. Možda je to zato što su stanovnici ratom pogođenog Zadra, kao i njihovi sinovi i kćeri koji su ostali studirati u Zadru, slični po svojim financijskim mogućnostima onima koji su došli studirati u grad Zadar.

Nepostojanje razlika u usamljenosti mladića i djevojaka sukladno je većini empirijskih rezultata u svezi spolnih razlika u usamljenosti kad je ona mjerena UCLA skalom.

Provjera odnosa samopoštovanja i usamljenosti potvrdila je teorijska očekivanja i dala rezultate sukladne drugim empirijskim radovima koji izvješćuju o negativnoj povezanosti ova dva konstrukta (Mijuskovic, 1986.; Rokach, 1989.). Pri tome se navodi da je kronična usamljenost negativno povezana sa samopoštovanjem. Sudeći po rezultatima ovog ispitivanja izgleda da i situacijska usamljenost ima jednaku vezu sa samopoštovanjem. Međutim o pravoj prirodi studentske usamljenosti i o njezinoj vezi sa samopoštovanjem doznat će se više tijekom longitudinalnog istraživanja.

Literatura:

- BLOS, P. (1967): The second individuation of adolescence, *The psychoanalytic Study of the Child*, 22, 162-186.
- BLYTH, D.A., SIMMONDS, R.G. and CARLTON-FORD, S. (1983): The adjustment in early adolescents to school transitions, *Journal of Early Adolescence*, 3, 105-120.
- GOSWICK, R.A. and JONES W.H. (1982): Components of Loneliness During Adolescence, *Journal of Youth and Adolescence*, 11, 5, 373-383.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K. (1985): Mogućnosti i granice autonomije mladih, *Školski vjesnik*, 2, 34, 194-203.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., MILOSAVLJEVIĆ, B., CVEK-SORIĆ, I. i OPAČIĆ, G. (1991): Nezaposlenost, socijalna podrška i samopoštovanje mladih sa završenim fakultetom, *Primijenjena psihologija*, 12, 3-4, 87-95.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K. (1994): *Samopojmanje mladih*, Jastrebarsko, Naklada Slap.

- MARRON, J.A. and KAYSON, W.A. (1984): Effects of living status, gender and year in college on college students' self-esteem and life change experiences, *Psychological Reports*, 55, 811-814.
- MEER, J. (1985): Loneliness, *Psychology Today*, VI, 28-33.
- MIJUSKOVIĆ, B. (1986): Loneliness: Counseling adolescents, *Adolescence*, 21, 84, 941-950.
- MOORE, D. and SCHULTZ, N.R. Jr. (1983): Loneliness at adolescence: Correlates, attributions, and coping, *Journal of Youth and Adolescence*, 21, 2, 95-100.
- ROKACH, A. (1989): Antecedents of Loneliness: A Factorial Analysis, *The Journal of Psychology*, 123, 4, 369-384.
- ROSCOE, B. and SKOMSKI, G.G. (1989): Loneliness among late adolescents, *Adolescence*, 24, 96, 947-955.
- SULLIVAN, K. and SULLIVAN, A. (1980): Adolescent-parent separation, *Developmental Psychology*, 16, 93-99.

Katica Lacković-Grgin, Izabela. Sorić: SELF-ESTEEM AND LONELINESS AMONG STUDENTS ENTERING COLLEGE

S u m m a r y

Longitudinally monitoring their adjustment during their time of study the investigation covered 288 freshmen. A part of the evidence of the initial investigation made possible the verification of the effect of gender, the living environment (adequate or inadequate living conditions), financial difficulties and study problems on the self-esteem and loneliness of new students. The relation between self-esteem and loneliness was also an object of study.

The results obtained by a three-way analysis of variance show that neither the living conditions nor financial difficulties had significant effects on student self-esteem. However, the living conditions and financial difficulties have significant effects on loneliness: lonely students had greater financial difficulties and had had to remove from their home in order to study. Against expectations, there is no significant connection between changing one's place of residence and financial difficulties.

The basic findings comply with theoretical assumptions and certain empirical data which maintains that separation is among other factors a significant antecedent to loneliness during the time adolescence.